

*Paní
Bovaryová*

PŘELOŽIL TOMÁŠ HAVEL
GUSTAVE FLAUBERT

Paní Bovaryová

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.cooboo.cz
www.albatrosmedia.cz

Gustave Flaubert
Paní Bovaryová – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2024

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

*Paní
Bovaryová*

Obrázky venkovských mravů

GUSTAVE FLAUBERT

*Paní
Bovaryová*

Přeložil Tomáš Havel

CooBoo Classics svazek 14

COO
BOO

Chcete, aby příběh této skvělé knihy pokračoval i potom, co ji dočtete? Tak ji pusťte dál do světa! Vše potřebné se dozvíte na www.restorio.cz.

Albatros Media podporuje udržitelný rozvoj, který vrací použitým věcem smysl. On-line antikvariát Restorio vaše knihy odkoupí a zaplatí vám ihned – nečekáte, až se prodají. Získané peníze si můžete nechat, nebo si vyberete charitu, kterou jimi podpoříte. V tom případě navýší Restorio částku o 20 %.

Mariemu-Antoinovi-Julesovi Senardovi,¹
členu Advokátní komory v Paříži,
bývalému předsedovi Národního shromáždění
a bývalému ministru vnitra

*Drabý a slovnutný příteli,
dovolte mi vepsat Vaše jméno do záhlaví této knihy, a to
ještě před původní věnování, neboť za její vydání vděčím ze-
jména Vám. Díky Vaší úžasné obhajovací řeči mé dílo nabylo
i pro mne samého nečekané vážnosti. Přijměte, prosím, výraz
mého vděku, který nebude nikdy dost velký, aby se vyrovnal
Vašemu řečnickému umění a oddanosti pravdě.*

Gustave Flaubert
Paříž, 12. dubna 1857

Louisi Bouilhetovi²

PRVNÍ ČÁST

I

Byli jsme ve studovně, když vešel ředitel, za ním nový žák oblečený po měšťansku a školní sluha s lavicí. Ti, co podřimovali, se vzbudili a všichni vstali, jakoby vytrženi z práce.

Ředitel naznačil, ať si sedneme, a otočil se k učiteli, který vykonával dozor.

„Pane Rogere,“ řekl polohlasně, „vedu vám nového žáka, nastupuje do páté.³ Bude-li pracovat a chovat se chvályhodně, postoupí k velkým, k nimž věkem patří.“

Asi patnáctiletý kluk z venkova, všechny nás převyšoval postavou, zůstal stát v rohu, přes otevřené dveře jsme ho skoro neviděli. Ostříhaný byl podle hrnce jako vesničtí kostelní zpěváci, vypadal rozumně a značně na rozpacích. Nebyl silný v ramenou, přesto ho kabátek ze zeleného sukna s šosy a černými knoflíky musel škrtit v podpaží. Rozparky v manžetách odhalovaly červená, běžně holá zápěstí, žlutavé kalhoty vytažené vysoko na šlích zase modré punčochy a pevné, ledabyle nakrémované boty opatřené cvoky.

Začalo se z paměti odříkávat učivo. Poslouchal pozorně jako při kázání, netroufl si ani přehodit nohu přes nohu nebo opřít loket o lavici, a když ve dvě hodiny zazvonilo, dozorující učitel ho musel upozornit, aby se s námi postavil do řady.

Při příchodu do třídy jsme byli zvyklí házet čepici na zem, abychom měli volné ruce. Bylo proto třeba s ní hned

od dveří švihnout pod lavici tak, aby pleskla o stěnu a zvířila co nejvíc prachu – to bylo *teprv to pravé*.

Buď nepostřehl, jak na to, nebo se k tomu neodvážil, a tak měl po modlení čepici pořád na klíně. Byla to pokrývka hlavy sestavená v kompozitním řádu, našlo se na ní něco z medvědí čepice granátníků, hulánské šapsky, klobouku s oblou střechou, kšiltovky z vydřiny i vlněného kulichu, zkrátka zoufalství, jehož nemá škaredost se hloubkou výrazu vyrovná obličejí blba. Byla vejčitého tvaru, vydutá kosticemi, úplně dole běžela kolem dokola hlavy tři jelita, nad nimi se střídaly kosočtverce z plyše a králičí kožešiny oddělené červenými proužky a ještě výš čepice pokračovala jakýmsi pytlíkem zakončeným mnohoúhelníkem vyztuženým tuhou lepenkou a zdobeným složitými sutaškami; z něj pak na tenké dlouhé šňůrce visel dolů malý střípeček ze zlatých nití ve tvaru žaludu. Kšilt se leskl novotou.

„Vstaňte,“ poručil mu učitel.

Vstal... čepice spadla. Třída se rozesmála.

Shýbl se pro ni. Soused mu ji shodil loktem. Znovu ji zvedl.

„Dejte si už někam tu přilbici,“ řekl učitel se smyslem pro humor.

Výbuchy smíchu chudáka vyvedly úplně z míry, najednou nevěděl, jestli má čepici vzít do ruky, nechat ležet na zemi, nebo si ji nasadit na hlavu. Posadil se a položil si ji na klín.

„Vstaňte,“ zopakoval učitel. „A povězte mi, jak se jmenujete.“

Zadrmolil nesrozumitelné jméno.

„Ještě jednou!“

Totéž drmolení zaniklo v řevu spolužáků.

„Nahlas!“ křičel učitel. „Nahlas!“

Nováček se tedy odhodlal ke krajnímu řešení, otevřel ústa dokořán a z plných plic, jako by na někoho volal, zahalekal: *Šarbovari*.

Třídou zaburácelo, vysoké hlasy nabíraly na síle (všichni žáci říčeli, dupali, povykovali a opakovali: *Šarbovari, Šarbovari*), jekot v rozmanitých tóninách jen neochotně utichal, místy znovu zahřimal, to když se z různých stran ozývaly, jako špatně uhašené petardy, výbuchy přidušeného smíchu.

Učiteli se pomocí spršky písemných trestů podařilo zjednat pořádek a konečně se dozvědět jméno Charlesa Bovaryho, nechal si ho nadiktovat, vyhláskovat, zopakovat a neobžákovi obratem nařídil, ať se posadí do oslovské lavice hned pod katedrou. Nový žák nakročil, ale zase se zarazil.

„Co je?“ zeptal se učitel.

„Če...“ řekl nesměle a vyplašeně se rozhlížel kolem.

„Celá třída opíše pět set veršů!“ uřál vzteklý hlas jako blesk z čistého nebe další salvu smíchu.

„A teď už bude klid!“ nařídil rozčilený učitel, sáhl do baretu pro kapesník a osušil si čelo.

„A vy, nový, mi dvacetkrát opíšete *ridiculus sum!*“⁴

O něco mírněji dodal:

„Však o tu svou čepici nepřijdete. Nikdo vám ji nesebere.“

Nastal znovu klid. Hlavy se sklonily nad učením a nový žák dvě hodiny vzorně seděl, ač ho tu a tam do obličeje trefila rozžvýkaná papírová kulička vymrštěná z hrotu pera. S očima sklopenýma si je otíral rukou, jinak se ani nehnul.

Večer ve studovně vytáhl z lavice návleky na rukávy, srovnal si věci a pečlivě nalinkoval papír. Viděli jsme ho svědomitě pracovat, vyhledával ve slovníku správné výrazy, na všem si dával mimořádně záležet. Nepochybně díky projevené píli nemusel sestoupit do nižší třídy, znal sice obzobně poučky, ale vyjadřoval se těžkopádně. Rodiče chtěli ušetřit a do školy ho poslali co nejpozději, latinu ho začal učit farář z vesnice.

Jeho otec, pan Charles-Denis-Bartholomé Bovary, se coby vojenský felčar kolem roku 1812 zapletl do čachrů s odvody branců a musel z armády odejít. Využil tedy svých osobních

předností a spolu s dcerou obchodníka s pleteným prádlem, která se do něj na první pohled zamilovala, získal šedesát tisíc franků věna. Byl to krasavec a tluchuba, hlasitě řinčel ostruhami, licousy mu přecházely do knírů, ruce měl vždy plné prstenů, oblékal se do výrazných barev, zkrátka působil dojemem žoviálního, bujarého chlapíka, kterého jen tak něco nerozhází. Dva nebo tři roky po svatbě žil výhradně z majetku své ženy, dopřával si dobrého jídla, pozdě vstával, kouřil tabák z velkých porcelánových dýmek, chodil do kaváren a večer se domů vracel, teprve když zavřely šantány. Když mu zemřel tchán, moc toho po sobě nenechal, to Bovaryho dopálilo, a tak se vrhl na *výrobu*, něco prodělal a odešel na venkov, kde zamýšlel *hospodařit*. V zemědělství se však nevyznal o nic líp než ve výrobě kartounu,⁵ koně raději sedlal, než zapřahal do pluhu, svůj cidre raději pil, než by ho prodával, k jídlu si dopřával tu nejkrásnější drůbež z vlastního dvora a lovecké boty si mastil sádlem ze svých prasat, a tak mu brzy došlo, že bude lepší všeho nechat.

Za dvě stě franků ročního pronájmu si na pomezí Caux a Pikardie našel venkovské obydlí, něco mezi statkem a panským sídlem. V pětačtyřiceti letech, podle svých slov znechucený lidmi, se uchýlil do klidu v ústraní, kde ze svých strastí rozmrzele obviňoval nebesa, užíral se sebelítostí a závistí.

Jeho žena do něj byla kdysi blázen, milovala ho oddaně jako otrokyně, čímž ho od sebe ještě víc odpudila. Z veselé, bujaré a milující manželky se s přicházejícím věkem stala (jako když víno zvětrá a zkysne na ocet) nepřijemná, uječená, podrážděná ženská. Vytrpěla si toho dost, přičemž zpočátku, když nenechal na pokoji žádnou poběhlici ze vsi, vymetal hampejzy a večer se k ní vracíval zmožený a páchnoucí opilstvím, si ani na nic nestěžovala. Později se její hrdost vzbouřila, nakonec přestala mluvit a až do smrti s něnou vyrovnaností polykala vztek. Byla neustále v pohybu, pořád něco zařizovala. Obcházela advokáty, předsedu sou-

du, hlídala splatnost směnek, vyjednávala odklady plateb, doma potom žehlila, šila, bělila, dohlížela na čeládku, vyrovnávala účty u obchodníků, zatímco milostpána nemohlo vyvést z míry vůbec nic – z nepřetržité, nabručené apatie se probíral, jen když jí chtěl říct něco ošklivého, jinak celé dny kouřil u krbu a plival do žhavého popela.

Dítě, které porodila, muselo ke kojné. Když se jim škválně vrátilo, rozmazlovali ho jako princátko. Matka jej živila zavařeninami, otec zase nechával běhat bosky, dokonce ve snaze vypadat moudře tvrdil, že synek může chodit úplně nahý jako mláďata zvířat. Na rozdíl od matčiných představ měl v hlavě jakýsi mužný ideál dětství a synovu výchovu se snažil vést v tomto duchu, tvrdě a spartánsky za účelem tělesného utužení. Posílal ho spát do nevytopené místnosti, učil pít rum po hltech, nadávat procesím... syn však byl od přírody mírné povahy a otcova snaha vycházela vniveč. Matka ho vodila všude s sebou, vystříhovala mu z lepenky, vyprávěla pohádky, vedla před ním nekonečné, sladkobolné, švitořivě mazlivé monology. Ve svém osamění si do něj promítala veškeré své zmatené a pošetilé, nenaplněné touhy. Snila o vysokých funkcích, už ho viděla velkého, krásného, oduševnělého, etablovaného v úřadě pro stavbu silnic a mostů nebo v řadách soudců. Naučila ho číst a s pomocí starého klavíru dokonce zazpívat pár sentimentálních písniček. Jenže pana Bovaryho společenské vědy nijak zvlášť nezajímaly, říkal, že *je to stejně k ničemu*. Vždyť ani nemá, z čeho by mu zaplatili státní školy, koupili nějaký úřad nebo opatřili obchodní kapitál! Ostatně *stačí trocha drzosti a člověk se ve světě neztratí*. Paní Bovaryová se hryzala do rtů a chlapec se toulal po vesnici.

Pozoroval oráče, hroudami hlíny plašil havrany. Jedl ostružiny podél cest, s prutem v ruce hlídal krocany, obracel seno, běhal po lese, když přšelo, skákal panáka v předsíni kostela a o svátcích prosil kostelníka, aby ho nechal zvonit,

rád se totiž zavěšený na provaze nechával unášet vahou zvonu.

Rostl jako z vody. Ruce mu zesílily, nabral zdravou barvu.

Když mu bylo dvanáct, matka si vymohla, že začne studovat. Výukou pověřili faráře. Hodiny však byly jen krátké a zřídkavé, nesloužily skoro k ničemu. Odbývaly se, když kněz měl zrovna čas, vestoje a ve spěchu mezi křtem a pohřbem v sakristii nebo po klekání, když už pan farář nikam nemusel. To poslal pro Charlese, po schodech vyšli do jeho komůrky a posadili se. Kolem plamene svíčky poletovaly mušky a můry, teplo chlapce uspávalo, i starý dobrák farář si sepjal ruce na břicho, začal podřimovat a za chvíli už chrápal s pusou dokořán. Někdy při návratu od nemocného, kterému byl udělit viatikum,⁶ zahlédl Charlese rošťačit za vsí a zavolal na něj, dal mu čtvrt hodinové kázání a při té příležitosti ho pod stromem nechal vyčasovat sloveso. Vyrušil je déšť nebo nějaký známý, co šel kolem. Ale jinak byl s chlapcem moc spokojený, dokonce říkal, že *mladý muž* má výbornou paměť.

Takhle už to ale s Charlesem dál nešlo. Paní Bovaryová si postavila hlavu. Pan Bovary, snad ze studu, nebo jen z pohodlnosti, ani moc nevzdoroval. Počkají ještě rok, až bude mít syn po prvním přijímání.

Po dalším půlroce Charlese s konečnou platností poslali do školy v Rouenu, koncem října ho tam v době pouti svatého Romana odvedl sám otec.

Nyní je už vyloučené, aby se komukoli z nás při zmínce o něm nevybavilo aspoň něco. Byl to chlapec mírné povahy, o přestávkách si hrál, ve studovně pracoval, ve třídě poslušal, ve společné ložnici dobře spal a v jídelně dobře jedl. Jeho nedělní vychovatel, velkoobchodník s železářským zbožím v ulici Ganterie, jej pouštěl ven a jednou měsíčně, když zavřel krám, posílal na procházku do přístavu, pozorovat lodě. V sedm hodin ho pak odváděl do školy na

večeři. Ve čtvrtek večer Charles psával červeným inkoustem dlouhý dopis matce, opatřil jej třemi voskovými pečeti, pak si zopakoval učivo ze sešitu s dějepisem, nebo si četl ve starém svazku *Cesta mladého Anacharsise do Řecka*,⁷ který se povaloval ve studovně. Na procházkách si povídal se školním sluhou, který byl z venkova jako on.

Díky své píli se držel mezi průměrem třídy, jednou dokonce získal první akcesit⁸ v přírodopise. Po třech letech ho však rodiče ze školy vzali a dali na studia medicíny v přesvědčení, že už to k bakalářské zkoušce dokáže nějak dovést.

Matka mu vybrala pokoj ve čtvrtém patře v domě barvíře, s nímž se znala, nad kanálem Eau-de-Robec. Domluvila záležitosti spojené s poplatky za byt a stravu, opatřila nábytek, stůl a dvě židle, z domova nechala dovézt starou postel z třešňového dřeva a přikoupila litinová kamínka se zásobou dříví, aby se její nebohý chlapeček měl čím zahřát. Po týdnů a mnoha ponaučeních, jak se spořádaně chovat, když zůstane odkázaný sám na sebe, odjela.

Když si Charles četl vyvěšený program přednášek, zatočila se mu hlava: anatomie, fyziologie, farmakologie, chemie a botanika, klinická praxe a terapie, k tomu hygiena a léčebné prostředky, spousta slov, jejichž význam mu byl nejasný a která se mu jevila jako portály, jimiž lze procházet do svatyní vyplněných vznešenými temnotami.

Nic nechápal, ať poslouchal, jak poslouchal, ničemu nerozuměl. Přesto pracoval, měl vázané sešity, chodil na všechny přednášky, nevynechal jedinou vizitu v nemocnici. Plnil si každodenní skromné úkoly jako kuň v žentouru,⁹ který se zavázanýma očima krouží dokola a o svou úmornou práci se víc nestará.

Aby Charles nemusel tolik utrácet, matka mu jednou týdně posílala poštovním dostavníkem kus pečeného telecího, dával si ho k obědu poté, co se dopoledne vrátil

z nemocnice, podupával přitom podrážkou o stěnu. Potom musel běžet na vyučování, do posluchárny, do chorobince a pak ulicemi, co jich ve městě bylo, zase zpátky. Po skromné večeři u bytného se ve svém pokojíku dával znovu do práce, u doruda rozžhavených kamínek se mu pářilo z vlhkého oblečení.

Za hezkých letních večerů, když se vyhřáté ulice vylidní a služby si na zápražích pinkají s míčkem z peří, vyhlížel z otevřeného okna. Dole pod ním tekla mezi můstky a mřížemi žlutá, fialová, jindy zase modrá říčka, která z této rouenské čtvrti vytvořila jakési malé, plebejské Benátky. Na břehu přidřepnutí barvířští dělníci si v ní myli ruce. Na bidlech vysunutých z půd se ve výšce sušila na vzduchu přadena bavlny. Nad střechami protějších domů se vypínala ohromná, vymetená obloha se zapadajícím rudým sluncem. Jak tam musí být dobře! Jak svěží chládek je v bučině! Charles se snažil nadýchat příjemných vůní venkova, jež k němu nedospěly.

Zhubl a vytáhl se, jeho tvář nabyla světobolného výrazu, stala se díky tomu téměř zajímavá.

Postupně šla všechna předsevzetí stranou, Charles začal lajdačit, jednou vynechal vizitu, jindy přednášku, užíval si lenošení a postupně přestal do nemocnice chodit úplně.

Zvykl si vysedávat po hospodách, propadl dominu. Být večer co večer zavřený v zaplivané putyce a klapat o mramorovou desku stolku beraními kůstkami s černými puntíky považoval za vzácný projev svobody a sám před sebou tím nabýval na vážnosti. Procházel jakousi iniciací, pronikal do světa zapovězených radostí, na knoflík vstupních dveří sahal s téměř smyslným potěšením. Probouzelo se mnohé z toho, co v něm dosud jen dřímalo – nadchl se pro Bérangera,¹⁰ uměl z paměti kuplety, zpíval je svým kumpánům na uvítanou, naučil se připravovat punč a konečně poznal, co je to milování.

Díky takové přípravě vyhořel u závěrečné zkoušky pro zdravotní úředníky.¹¹ Večer na něj doma čekali s oslavou!

Na cestu se vydal pěšky, u prvních domů ve vsi poslal pro matku a všechno jí řekl. Omlouvala ho, všechno svedla na nespravedlivé zkoušející a trochu ho povzbudila tím, že dá celou věc do pořádku. Pan Bovary se pravdu dozvěděl až po pěti letech, v té době už šlo o starou záležitost a nijak ji neprožíval, ostatně nesnesl pomyšlení, že by jeho potomek mohl být hlupák.

Charles se tedy dal znovu do práce, bez oddechu se připravoval na zkoušku, naučil se zpaměti všechny otázky. Prošel s docela obstojným hodnocením. Pro matku to byl krásný den! Uspořádali velkolepou večeři.

Kde bude vykonávat své umění? V Tostes.¹² Ve městě byl jen jeden starý lékař. Paní Bovaryová už dlouho vyhlížela, kdy zemře, ale stařík se držel, ještě když se Charles nastěhoval do protějšího domu coby jeho nástupce.

Paní Bovaryová syna vychovala, nechala ho vystudovat medicínu, našla mu místo výkonu praxe v Tostes, ale pořádek ještě něco chybělo... potřeboval ženu. A tak mu ji sehnala – pětačtyřicetiletou vdovu po soudním vykonavateli z Dieppe s dvanácti sty livrami¹³ renty.

Paní Dubucová byla ošklivá, vyschlá jako otýpka, plet jí pučela jako zeleň na jaře, přesto si mohla nápadníky vybírat. Aby se matce Bovaryové podařilo, co si předsevzala, musela se všech zbavit, dokonce se jí povedlo mimořádně šikovně překazit rejdy jednoho uzenáře, za nímž stáli kněží.

Charles předpokládal, že si sňatkem polepší, představoval si, že bude svobodnější, že bude moct rozhodovat o sobě i o penězích. Poroučela však jeho žena: před lidmi má říkat to, a nikoli tamto, v pátek držet půst, oblékat se, jak řekne ona, nutila ho nedávat pokoj pacientům, kteří neplatí. Rozpečetovala mu dopisy, měla přehled, kam chodí,

a přes stěnu poslouchala, co se děje v ordinaci, když na vyšetření přišla žena.

Ráno co ráno musela mít svou horkou čokoládu, nekončnou ohledů a pozornosti. Ustavičně si stěžovala na nervy, na hrudník, na výkyvy nálad. Hluk v domě jí nedělal dobře, ale jakmile všichni odešli, nechali ji ohavně osamělou a vraceli se jedině proto, aby ji viděli mrtvou. Když Charles večer přicházel domů, vystrčila zpod deky vyzáblé paže, obtočila mu je kolem krku, posadila si ho k sobě na postel a začala mu vyprávět o všem, co ji trápí: dost na ni nemyslí, miluje nějakou jinou! Však ji varovali, že bude nešťastná... nakonec po něm pokaždé chtěla nějaký sirup na své neduhy a trochu víc lásky.

II

Jednou v noci, kolem jedenácté, je vzbudil dusot koně. Zastavil přímo u dveří, služka otevřela vikýř v podkroví a chvíli se domlouvala s mužem dole na ulici. Shání lékaře, má pro něj dopis. Nastasie sešla ze schodů, roztřesená zimou odemkla zámek a odsunula všechny závory. Muž nechal koně venku a vešel s ní dovnitř. Z vlněné čepice s šedivými střípci vytáhl dopis zabalený v hadříku a noblesně ho podal Charlesovi, ten se opřel loktem o polštář a přečetl si ho. Nastasie stála vedle a svítila mu, paní se cudně otočila ke zdi, byla z ní vidět jen záda.

Dopis byl zapečetěný modrým voskem a pana Bovaryho v něm snažně prosili, ať neprodleně přijede na statek v Bertaux ošetřit zlomenou nohu. Z Tostes je to ale dobrých šest mil¹⁴ cesty přes Longueville a Saint-Victor. Byla temná noc a paní Bovaryová mladší měla o manžela strach. Rozhodli tedy, že čeledín pojede napřed a Charles se za ním vydá za tři hodiny, až vyjde měsíc. Pošlou mu naproti chlapce, ukáže mu kudy na statek a otevře ohrady.

Kolem čtvrté se Charles zachumlal do kabátu a vydal se na cestu. Rozespalý z vyhřáté postele se nechal kolébat klidným klusem koně. Ten několikrát sám od sebe zastavil před jámou obehnanou trním, jež bývají vykopané na okraji zoraných polí, Charles se při tom pokaždé s trhnutím vzbudil, okamžitě si vzpomněl na zlomenou nohu a snažil

se lovit z paměti všechny typy fraktur, které znal. Už nepřelo, svítalo, na holých větvích jabloní seděli nehybně ptáci a v chladném ranním vánku si načechrávali jemné peří. Plochá krajina ubíhala do dálky a šedým povrchem, řídkce posetým fialově černými skvrnami stromů shluklých kolem statků, splývala na obzoru s pošmournou oblohou. Charles co chvíli otevřel oči, ale vzápětí ho znovu zmáhala ospalost, upadal do dřimoty, v níž se prolínaly nedávné vjemy s dřívějšími vzpomínkami. Sám sebe vnímal dvojím způsobem, jako studenta i ženatého muže, před chvílí v posteli a před nějakou dobou na operačním sále. V hlavě se mu mísil pach horkých obkladů se svěží vůní rosy, slyšel klouzat železné kroužky po tyči zástěn mezi lůžky i dech své spící ženy... Ve Vassonville si všiml malého chlapce, který seděl v trávě u příkopu.

„Vy jste lékař?“ zeptal se klučina.

Když Charles přisvědčil, vzal do rukou dřeváky a rozběhl se před ním.

Venkovský lékař se cestou od svého průvodce dozvěděl, že pan Rouault je jeden z nejbohatších sedláků. Včera večer si při návratu z tříkrálové oslavy u souseda zlomil nohu. Před dvěma lety mu zemřela manželka. Žije jen se *slečnou dcerou*, která mu pomáhá vést hospodářství.

Vyjeté koleje byly čím dál hlubší, blížili se k Bertaux. Klučík se protáhl otvorem v živém plotu, na okamžik zmizel, pak se objevil u ohrady statku a otevřel ji. Kůň se smekal po mokré trávě, Charles se musel shýbnout, aby mohl projet pod skloněnými větvemi stromů. Hlídací psi u bud napínali řetězy a štěkali. Kůň se při vjezdu do dvora polekal a prudce vybočil.

Hospodářství vypadalo dobře. Otevřenými horními díly dveří stáji bylo vidět mohutné, tažné koně v klidu žrát z nových žlabů. Podél staveb se táhlo velké hnojiště, pářilo se z něj a kromě slepic a krocanů na něm zobalo i pět nebo

šest pávů, v cauxském kraji známka blahobytu. Ovčín byl dlouhý, stodola vysoká, zdi hladké jako dlaň. Pod přístřeškem kolny stály dvě velké kolesky a čtyři pluhy, k tomu biče, chomouty a postroje, na jejichž výstelkách z modré vlny se usazoval jemný prach snášející se ze sýpek. Dvůr stoupal mírně do kopečka, rostly na něm pravidelně vysázené stromy a od louže se ozývalo radostné kejhání hus.

Na zápraží vyšla panu Bovarymu vstříc mladá žena oblečená v modrých šatech z merinové vlny se třemi volány. Pozvala ho do kuchyně, kde plápolal oheň. V různě velkých hrncích na něm bublala snídaně pro čeládku. Ve výklenku krbu se sušilo vlhké oblečení. Lopatka, kleště do ohně a násada měchu, vše úctyhodných rozměrů, se blýskaly jako vyrobené z naleštěné oceli a na stěnách viselo nepřeborné množství měděného kuchyňského nádobí, na němž porůznu zářily odlesky jasných plamenů z ohniště i prvních raných paprsků slunce procházejících okny.

Charles vyšel do patra podívat se na zraněného. Ten ležel v posteli, potil se pod dekou, bavlněnou čapku na spaní odhodil co nejdál. Malý, tlustý, asi padesátiletý chlapík měl bledou pleť, modré oči, kouty na čele a kroužky v uších.¹⁵ Na židli u postele stála velká karafa s kořalkou, z níž si tu a tam nalil na kuráž, ale jakmile zahlédl lékaře, okamžitě zvadl, nechal sakrování, ačkoli už dvanáct hodin nedělal nic jiného, a začal tiše naříkat.

Zlomenina byla jednoduchá, nekomplikovaná, Charles si nemohl přát nic snadnějšího. Zavzpomínal, jak se chovali jeho učitelé u lůžka zraněného, a svého pacienta uklidnil vlídnými slovy a jemnými chirurgickými hmaty, jež působí jako olej na mazání skalpelů. K přípravě dlah mu z kolny přinesli svazek latí. Jednu si vybral, nařezal ji na kratší díly a povrch zahladil skleněným střepem, děvečka zatím natrhala prostěradla na dlouhé pruhy a slečna Emma se pustila do šití polštářků. Její otec byl jako na trní, chvíli totiž trvalo,

než našla kazetu se šitím. Nevšímalá si toho, ale při práci se několikrát píchla do prstu, přičemž ho pokaždé rychle přiložila ke rtům a olízla.

Charlesa překvapilo, jak bílé má nehty. Byly lesklé, jemné a čistší než slonovina z Dieppe,¹⁶ zastřížené do tvaru mandle. Přitom ruce neměla hezké, nejspíš byly moc opálené s poněkud vyschlou kůží na prstech, byly také příliš dlouhé a jejich obrysy se nevlily v mírných křivkách. Měla však krásné hnědé oči, díky řasám vypadaly jako černé, jimiž na vás s bezelstnou smělostí upírala upřímný pohled.

Když byla dlaha přiložená, pan Rouault Charlesa vybědl, aby si *něco malýho zakouzl*, než pojede.

Bovary sešel do sednice v přízemí. Vedle velké postele s baldachýnem a přehozem z kanafasu, potištěným postavami Turků, stál stolek prostřený pro dva se stříbrnými pohárky. V místnosti byly cítit kosatce a navlhlé povlečení z vysoké dubové almary proti oknu. Na podlaze v rozích stály složené pytle s obilím. Už se nevešly do přilehlé sýpky, kam se vstupovalo po třech kamenných schodech. Na hřebíku uprostřed stěny pokryté mapami sanitru¹⁷ s olupující se zelenou malbou visela kresba černou tužkou ve zlatém rámečku, představovala hlavu Minervy a u dolního okraje bylo gotickým písmem vyvedeno: „Drahému tatínkovi“.

Zapředli hovor o pacientovi, pak o počasí, jak moc je chladno, a o vlčích, kteří v noci běhají po polích. Slečnu Rouaultovou to na venkově moc nebaví, zvláště teď, když se skoro sama musí postarat o celý statek. V místnosti bylo chladno, při jídle se třásla, a tak měla povolené plné rty, do nichž se jinak byla zvyklá jemně kousat, když zrovna nemluví.

Kolem krku měla ohrnutý bílý límec. Černé vlasy, uprostřed rozdělené tenkou, nepatrně zanořenou pěšinkou, sledující křivku lebky, byly tak hladké a rovné, že vypadaly jako dvě jednolitě plochy, kromě lalůčků zakrývaly celé uši

a v týlu byly sepnuté do bohatého drdolu, z nějž podél spánků spadaly zvlněné prameny; venkovský lékař něco podobného viděl poprvé v životě. Měla růžové tváře a jako muži mezi knoflíky živůtku zasunutý lorňon¹⁸ z želvoviny.

Charles se šel rozloučit s otcem Rouaultem. Když se vrátil dolů, stála čelem k oknu a vyhlížela do zahrady, kde vítr skácel tyčky podpírající fazole. Otočila se.

„Hledáte něco?“ zeptala se.

„Bičík, prosím pěkně,“ odpověděl.

Prošmejdila celou místnost, podívala se na postel, za dveře, pod židle. Bičík zapadl na podlahu mezi pytle obilí a stěnu. Jakmile ho slečna Emma uviděla, shýbla se pro něj. Charles galantně přispěchal a v okamžiku, kdy natahoval ruku stejným směrem, ucítil, jak se hrudí jemně otřel o záda dívky skloněné pod ním. Emma se napřímila, celá rudá se na něj přes rameno ohlédla a podala mu býkovec.

Do Bertaux nepřišel znovu za tři dny, jak slíbil, ale hned zítra, potom se tam pravidelně vracel dvakrát týdně, k tomu se občas zastavil i neplánovaně, jako by si spletl datum.

Vše probíhalo, jak mělo, zlomenina se hojila podle předpokladů, a kdo viděl pana Rouaulta, jak se šestačtyřicátý den snaží chodit bez pomoci po hospodářství, začal pana Bovaryho považovat za velice schopného člověka. Sám pan Rouault říkal, že lékaři z Yvetoty, dokonce ani z Rouenu by ho nevyлéčili líp.

Charlesa nenapadlo zjišťovat, proč tak rád jezdí do Bertaux. Kdyby se nad tím zamyslel, určitě by to přisoudil závažnosti případu, anebo finančnímu zisku, v nějž doufal. Byl to ale skutečný důvod, proč návštěvy na statku tvořily půvabnou výjimku z jinak nezáživné náplně jeho všedních dní? Když měl jet do Bertaux, vstával brzy, vyrážel cvalem a celou cestu hnal koně, nakonec sesedl, otřel si boty o trávu, a než vstoupil do domu, navlékl si černé rukavice. Měl rád chvíle, když vjížděl do dvora, ramenem se otřel

o otevřená vrata, kohout na hřebenu zdi zakokrhal a čeledíni mu vycházeli naproti. Měl rád sýpky a stáje, měl rád otce Rouaulta, který si s ním plácal dlaní a nazýval ho svým zachráncem, měl rád malé dřeváky slečny Emmy klapající o vytřenou podlahu v kuchyni. Podpatky ji dělaly o něco vyšší, a když šla před ním, dřevěné podrážky hlasitě cvakaly o koženou podešev jejích botek.

Vyprovázela ho až na zápraží. Když neměl připraveného koně, čekala s ním. Řekli si na shledanou a dál už mlčeli, čerstvý vítr si pohrával s chmýřím na její šíji nebo s tkaničkami od zástěry, povlávaly jí na bocích jako praporky. Jednou, když přišla obleva, kůra stromů na dvoře zvlhla a sníh na střechách tál, se vrátila dovnitř pro slunečník. Otevřela ho, bílou pleť obličje jí v záři slunce zalil měňavý odraz sivé barvy hedvábí a ona se zpod vypnutého moaré,¹⁹ na němž hlasitě bubnovaly kapky vody, usmívala do vlahého tepla.

Na počátku Charlesova dojíždění do Bertaux se paní Bovaryová mladší neopomínala ptát na pacientův stav, v účetní knize, kterou vedla, dokonce panu Rouaultovi vyhradila krásnou, čistou stránku. Když se dozvěděla, že má dceru, začala se o ni zajímat a zjistila, že slečna Rouaultová prodělala výchovu v klášteře voršilek, získala tedy *lepší vzdělání*, jak se tomu říká, naučila se tančit, kreslit a tkát, vyznamenala se v zeměpisu, ba dokonce uměla hrát i na klavír. To už byl vrchol!

Takže proto jenom září, když za ní jede, proto si bere novou vestu, i když hrozí, že ji zničí v dešti! Zpropadená ženská! Zpropadená ženská!

Instinktivně ji nesnášela. Zpočátku si ulevovala narážkami, jenže Charles je nechápal; později příležitostnými úvahami, ty nechával bez povšimnutí ze strachu, že by se mohla strhnout bouře; nakonec přišly nenadálé výčitky, na které neměl co namítnout. Jak to, že pořád jezdí do Bertaux,

když je pan Rouault vyléčený, a ti lidé navíc ještě ani nezaplatili? Asi proto, že je tam ta *ženština*, co umí tak hezky povídat, mazat med kolem huby, zkrátka ta krasoduchá slečinka! Takže tohle má rád: potřebuje slečny z města! A bez meškání pokračovala:

„Dcera starého Rouaulta a slečna z města? Nenech se vysmát! Vždyť její dědek byl obyčejný pasák a jeden bratranec kvůli rvačce málem skončil u soudu. Takže nemá proč chodit s nosánkem nahoru a v neděli do kostela v hedvábných šatech jako nějaká komtesa! Mimochodem, ten Rouault je obyčejný chudák, nebýt loňské řepky, tak nedokázal splácet ani úroky!“

Héloïse se podařilo Charlesa otrávit tak, že přestal do Bertaux jezdit. Navíc to musel odpřisáhnout s rukou na misálu, k čemuž ho donutila po mnoha vzlycích, polibcích a prudkém vzplanutí milostné vášně. Poslechl, ale nepotlačitelná touha jej popouzela si takové podřízení protivit a s určitou dávkou naivního pokrytectví soudil, že zákaz vidat se s Emmou mu dává právo ji milovat. Mimoto byla jeho vdova hubená, měla koňské zuby, celý rok nosila malý černý šál, jehož cíp jí spadal mezi lopatky, a šaty, v nichž měla toporný trup napasovaný jako v pouzdru, krátké tak, že jí bylo vidět kotníky a stuhý širokých bot, zašněrované přes šedé punčochy.

Čas od času k nim přijela Charlesova matka. Snaše se po pár dnech podařilo nabrousit ji přesně tak, jak potřebovala, potom spolu do Charlesa řezaly postřehy a úvahami jako dvě dýky. Neměl by tolik jíst! Proč nalévá kořalku každému, kdo přijde? Proč je tak paličatý a nechce nosit flanelové prádlo?

Počátkem jara si notář z Ingouville, správce majetku vdovy Dubucové, vyčíhl příznivý vítr, nastoupil na první plachetnici a odplul se všemi penězi, co měl v kanceláři. Héloïse přesto dál patřil částečný podíl v jedné lodi, odhadovaný

na šest tisíc franků, a dům v ulici Saint-François. Z vysoce ceněného majetku se však v domácnosti, až na pár kusů nábytku a šatstva, nic neobjevilo. Bylo potřeba si nalít čistého vína. Ukázalo se, že dům v Dieppe je hypotékami prolezlý až na půdu, kolik si vdova uložila u notáře, to věděl jen Pán Bůh, a podíl v kocábce přesáhne sotva tisíc stříbrných écu.²⁰ Čili ta dobromyslná dáma je obelhala! Pan Bovary starší v záchvatu zoufalství rozbil židli o dlažbu a manželku obvinil z toho, že jejich syna přivedla do neštěstí, když ho dala dohromady s takovou hajtrou, jejíž postroj nestojí ani za starou belu. Vypravili se do Tostes. Udělat si v celé věci jasno. Skončilo to hádkou. Héloïse se s pláčem vrhla manželovi do náruče a zapřísahala ho, ať ji brání proti svým rodičům. Charles se rozhodl postavit na její stranu. Uražení rodiče odjeli.

Byla to každopádně rána. Když týden poté Héloïse vřela na dvoře prádlo, začala chrlit krev a druhý den, Charles se zrovna otočil zády, aby zatáhl závěs u okna, s povzdechem „Ach, můj Bože!“ ztratila vědomí. Byla mrtvá. Kdo by to řekl!

Když bylo na hřbitově po všem, Charles se vrátil domů. V přízemí nikoho nezastihl, a tak vystoupal do patra. V ložnici ulpěl pohledem na jejím županu, pořád visel u alkovny... opřel se o sekretář a až do večera zůstal ztracený v bolestném vzpomínání. Navzdory všemu ho milovala.

III

Jednou ráno otec Rouault přivezl Charlesovi peníze za vyléčenou zlomeninu, pětasedmdesát franků v mincích po čtyřiceti sou,²¹ a krůtu. Dozvěděl se o neštěstí, které lékaře potkalo, a snažil se ho, seč mohl, utěšit.

„Já to dobře znám!“ řekl a poplácal Charlese po rameni. „Taky jsem to zažil! Když jsem přišel o svou chuděru nebožku, chodil jsem do polí, abych byl sám. Padl jsem pod strom a plakal, volal na Pánaboha a říkal mu spoustu hloupostí, chtěl jsem být jako krtci,²² které jsem viděl ve větvích stromů s břichem plným červů, zkrátka, aby bylo po mně. A když jsem pomyslel na to, že jiný jsou zrovna se svýma hodnýma ženuškama, že se s nima objímají, bušil jsem holí o zem, skoro jsem se z toho pomátl na rozumu... přestal jsem jíst... nebudete mi to věřit, ale jen pomyšlení, že bych zašel do hospody, se mi protivilo. No a pak, pomaličku, den po dni přišlo po zimě jaro, pak léto, po něm zase podzim a ono to po kouscích, po drobečcích mizelo. Najednou to bylo pryč, odešlo to, nebo spíš, řekl bych, to ustoupilo, protože někde ve vás vždycky něco zbyde, něco jako... závaží, tadyhle, na prsou. Ale to je úděl nás všech, nesmíme se tím nechat zničit, nesmíme chtít umřít kvůli tomu, že umřel někdo jiný... Musíte se otřepat, pane Bovary, a ono to přejde! Přijedte se za náma někdy podívat! Víte, že si na vás dce-
ra občas vzpomene? Říká, že jste na ni zapomněl. Za chvíli

máme jaro, necháme vás střelit králíka v honitbě, to vás přivede na jiný myšlenky.“

Charles dal na jeho radu. Přijel znovu do Bertaux. Jako by tam byl naposledy včera, a ne před pěti měsíci. Hrušně kvetly, dobračisko Rouault už byl zase ve svém živlu, bylo ho všude plno, hospodářství to jen prospělo.

Považoval za povinnost se k lékaři, kvůli jeho bolestné situaci, chovat co nejhleduplněji, a tak ho poprosil, ať nesmeká, hovořil k němu tiše, jako by mluvil s nemocným, dokonce předstíral, že se rozčílil na čeládku, protože jeho hostu neudělali něco lehčího k jídlu, třeba mističku vaječného pudinkového krému nebo pečené hrušky. Vyprávěl mu různé zábavné historky, Charles se dokonce přistihl při smíchu, jenže se mu okamžitě vybavila vzpomínka na manželku a zase se zachmuřil. Ale když přinesli kávu, už na ni nemyslel.

A myslel na ni čím dál míň s tím, jak si zvykal žít sám. Samota byla snesitelnější díky znovu nabyté nezávislosti. Sám si rozhodoval, kdy se nají, nemusel nikomu zdůvodňovat, kam jde, a když byl hodně unavený, mohl se v klidu natáhnout na postel. A tak sám sebe hýčkal, liboval si v nové situaci a přijímal výrazy soustrasti. Úmrtí manželky dobře posloužilo i jeho živnosti, celý měsíc si lidé dokola říkali: „Chudák, je tak mladý! To je ale neštěstí!“ Jeho jméno se rozkřiklo a s tím mu přibylo i pacientů. K tomu všemu si mohl jezdit do Bertaux, jak a kdy se mu zachtělo. Prožíval naději bez konkrétního výhledu, štěstí bez zřetelných hranic, a když si před zrcadlem kartáčoval licousy, sám sobě připadal příjemnější na pohled.

Jednou přijel kolem třetí hodiny, všichni byli ještě na poli, vešel tedy sám do sednice, okenice byly zavřené, a tak si Emmy hned nevšiml. Slunce prosvítalo štěrbínami ve dřevě a na dlažbě vykreslovalo dlouhé, jemné proužky, lámaly se o nábytek a mihotaly se na stropě. Po neumytých

sklenicích na stole lezly mouchy, pár se jich s bzučením topilo ve zbytcích cidru na dně. Světlo dopadající komínem povlékalo jako sametem desku krbu potaženou sazemi a barvilo vyhaslý popel domodra. Emma seděla mezi oknem a krbem a zašivala; přes ramena neměla přehozený šátek, na obnažených zádech se jí perlily kapičky potu.

Nabídla mu něco k pití, jak bylo na venkově zvykem. Nejprve odmítl, ale ona se nenechala odradit a nakonec se smíchem navrhla, ať si s ní vypije sklenku likéru. Šla do skříně pro láhev curaçaa, vzala dvě malé skleničky, jednu naplnila až po okraj, do druhé sotva cvrnkla, a když si přítukli, přiložila ji ke rtům. Sklenka byla skoro prázdná, musela se proto zaklonit a se zvrácenou hlavou, našpulenými rty a napjatým krkem se smála, že nic necítí, a špičkou jazyka, protaženou mezi drobnými zuby, vylizovala dno.

Pak se posadila a dala se znovu do práce, do štipování bílé bavlněné punčochy, hlavu držela skloněnou a stejně jako Charles mlčela. Pode dveřmi profukoval průvan a vířil trošku prachu na podlaze, Charles sledoval, jak se honí po dlaždicích, a neslyšel nic, kromě bušení ve spáncích a vzdáleného kvokání slepice, jež kdesi na dvoře snášela vejce. Emma si chvílemi osvěžovala tváře dlaní zchlazenou o železnou kouli velkého kozlíku²³ krbu.

Postěžovala si na závratě, jimiž trpí od počátku léta, a zajímala se, zda by jí mohly prospět koupele v moři. Pak se rozpovídala o klášteře, Charles zase o své škole, věty jim samy přicházely na rty. Vyšli po schodech do jejího pokoje. Ukázala mu staré sešity s notami, knížečky a věnečky z dubového listí získané za odměnu, zapomenuté na dně skříně. Vyprávěla mu i o své matce a o hřbitově, oknem dokonce ukázala záhon, na němž vždy první pátek v měsíci natrhá květiny a odnese je na hrob. Jenže jejich zahradník se v tom vůbec nevyzná, se zaměstnanci je to vůbec bída! Ráda by, aspoň přes zimu, bydlela ve městě, ačkoli za

dlouhých letních dní je na venkově snad ještě horší nuda. Podle toho, o čem zrovna hovořila, byl její hlas jasný a výrazný, pak se zničehonic zastřel, zněl malátně, přecházel téměř do šepotu, to když mluvila sama k sobě, ale vzápětí byla zase veselá, bezelstně kulila oči, za chvíličku je už přivírala, její pohled se topil v omrzlosti a myšlenky se rozbíhaly do všech stran.

Když Charles večer přijel domů, opakoval si každíčkou větu, kterou vyslovila, lovil je z paměti, snažil se dodat jim smysl a udělat si tak představu o jejím životě v době, kdy ji ještě neznal. V duchu se mu však pořád jevila tak, jak ji viděl úplně poprvé, nebo když od ní před chvílí odjížděl. Nakonec ho napadlo: co s ní bude, až se vdá... a za koho? Otec Rouault je želbohu moc bohatý a ona... tak krásná! Emmin obličej mu však nešel z očí a v uších mu cosi jako bzučící káča jednotvárně našeptávalo: „Co kdyby ses oženil, co říkáš? Co kdyby ses oženil!“ Celou noc pak nespal, hrdlo měl stažené, a když dostal žízeň, vstal a šel se napít vody ze džbánu. Otevřel okno, obloha byla plná hvězd, vál teplý vítr, v dálce štěkali psi... podíval se směrem k Bertaux.

Vždyť nemám co ztratit, usoudil nakonec a slíbil si, že jakmile přijde vhodná příležitost, zeptá se. Jenže pokaždé když přišla, pro samý strach, že nenalezne správná slova, nedokázal otevřít ústa.

Otec Rouault by se nezlobil, kdyby mu někdo odpomohl od dcery, která mu v hospodářství nebyla k valnému užitku. V duchu ji omlouval, na práci kolem statku je příliš duchovně založená, navíc je to prokletá práce, milionáře ještě z nikoho neudělala. Starý dobrák Rouault na ní zdaleka nezbohatl, naopak rok co rok prodělával. Na trzích byl sice ve svém živlu, vyžíval se ve všech finesách obchodování, ovšem hospodaření v čistém slova smyslu a především řízení statku, to nebylo nic pro něj. Nerad vytahoval ruce z kapes a nešetřil ani na životních nákladech, chtěl mít dobře na-

vařeno, dobře zatopeno a dobře ustláno. Měl rád silný cidre, krvavou kýtu a správně vyšlehanou horkou kávu s cukrem a pálenkou. Jedl v kuchyni, sám u krbu u stolku, který mu přinášeli už prostřený se vším všudy jako na divadle.

Když si všiml, jak se Charles před jeho dcerou červená, tím pádem dřív nebo později požádá o její ruku, všechno předem důkladně rozvážil. Bovary se mu jevil trochu jako nedochůdce, o takového zetě zrovna dvakrát nestál, ale na druhou stranu se o něm povídalo jen to nejlepší, je spořivý a hodně vzdělaný, takže určitě nehrozí, že by se handrkoval o výši věna. A protože otec Rouault bude muset prodat dvaadvacet akrů polností, dluží totiž spoustu peněz zedníkovi, spoustu peněz sedláři a hřidel lisu je taky zralá na výměnu, řekl si: Když mě o ni požádá, tak mu ji dám.

Kolem svatého Michala přijel Charles do Bertaux na tři dny, ten poslední uplynul jako oba předešlé, neustálým odkládáním, čtvrt hodinu po čtvrt hodině. Otec Rouault ho šel vyprovodit. Procházeli úvozem, už se měli rozloučit, nadešla pravá chvíle. Charles si dal načas až na konec remízku, a když ho konečně přešli, zahuhňal:

„Pane Rouaulte, chtěl bych vám něco říct.“

Zastavili se. Charles mlčel.

„No tak ven s tím! Mám pocit, jako bych něco tušil,“ zasmál se tiše otec Rouault.

„Otče Rouaulte, otče Rouaulte,“ koktal Charles.

„Ale vždyť já si přeju to samý,“ pokračoval statkář. „A dcera bude určitě taky pro, ale na každéj pád se jí musíme zepat. Tak já jdu domů a vy běžte taky. Když svolí, tak se nemusíte vracet, jednak kvůli lidem... a na ni by toho taky bylo moc. Ale jestli chcete vědět, na čem jste, tak otevřu okenice prudce dokořán... uvidíte to tamhle odsud, když se vykloníte zpoza křoví,“ vysvětlil a šel.

Charles uvázal koně ke stromu, běžel se postavit na pěšinu a čekal. Uběhla půlhodina, pak na hodinkách napočítal

dalších devatenáct minut. Vtom se ozvalo prásknutí o zeď, okenice se hned zase zavřely, jen rozhoupaná klička ještě chvilku klimbala.

Nazítří v devět už byl na statku. Když vešel, Emma zčervenala a rozpačitě se nutila do úsměvu. Otec Rouault objal budoucího zetě. Vyjednávání o praktických záležitostech odložili, měli dost času, slušnost velela se sňatkem počkat až na konec Charlesova smutku, tedy aspoň do jara příštího roku.

Zima proběhla v tomto očekávání. Slečna Rouaultová si připravovala výbavu. Část se objednala v Rouenu, noční košile a čapky si ušila podle vypůjčených stříhů. Během Charlesových návštěv na statku probírali přípravy na veselku, kde přesně uspořádají svatební hostinu, kolik porcí bude potřeba a jaké předkrmy se budou podávat.

Emma by se ráda vdávala o půlnoci ve světle pochodní, otec Rouault pro to však neměl pochopení. Na svatbu přijelo čtyřicet tři hostů, sedělo se šestnáct hodin u stolu, slavilo se i druhý den a pak ještě několik dalších.

IV

Hosté se sjížděli od časného rána v nejrůznějších vozech, v dvoukolkách tažených jedním koněm, v koleskách, ve starých bryčkách bez střechy, v nákladních povozech s lavicemi, mladé z nejbližších vsí svázeli na žebříňácích, stáli vedle sebe u postranic a pevně se drželi, koně totiž uháněli jako o závod a vozy se silně otrásaly. Svatebčané přijížděli z okruhu deseti mil, z Goderville, Normanville i Cany. Pozvali všechny příbuzné z obou stran, udobřili se s rozkmitřenými přáteli, obeslali i známé, s nimiž se dlouho neviděli.

Co chvíli zpoza živého plotu zapráskal bič, za chvíli se už otvírala brána a do dvora vjíždělo další spřežení. Kůň docválal až ke vchodu do domu, tam se na místě zarazil a ze všech stran vozu začali seskakovat lidé, mnuli si kolena a protahovali ruce. Dámy v čepcích měly šaty jako do města, na nich zlaté řetízky k hodinkám, peleríny s cípy zkříženými pod opaskem nebo malé, barevně sladěné, na zádech přišpendlené šátky, jež nechávaly obnažené šije. Malí kluci, ustrojení jako tátové, vypadali ve zbrusu nových oblecích celí nesví (nejeden měl poprvé na nohou boty), vedle nich v bílých šatech z prvního přijímání, které se kvůli té slávě musely prodloužit, ani nedutala vyjukaná a zardívající se čtrnáctiletá či šestnáctiletá dívenka, nejspíš sestřenice nebo starší sestra s vlasy natřenými růžovou pomádou a úzkostlivě dbající na to, aby si neušpinila rukavičky. Nebylo dost

čeledínů, kteří by se postarali o všechna spřežení, a tak si pánové vyhrnovali rukávy a vypřahali sami. Podle společenského postavení na sobě měli saka, redingoty, vesty či kabátky s šosy, zkrátka sváteční šaty, k nimž vzhlíží s úctou celá rodina a ze skříně se berou jen při těch nejokázalejších příležitostech. Redingoty měly dlouhé šosy povlávající ve větru, stojací límce a velké kapsy jako vaky; k sakům z hrubého sukna obyčejně patřila čepice s koženým páskem kolem dokola a kšiltem; krátké kabátky měly šosy jako vytnuté tesařskou sekýrkou z jednoho kusu látky a nad nimi dva knoflíky jako dvě oči. Někteří (ti pochopitelně museli sedět u dolního konce²⁴ stolu) přijeli ve sváteční haleně s na ramena ohrnutým límcem, vzadu jemně nabírané a nízko u pasu stažené šitým opaskem.

Košile se na prsou vzdouvaly jako kyrysy!²⁵ Muži byli čerstvě ostříhaní, všem odstávaly uši, a hladce oholení. Ti, kteří museli vstát ještě před svítáním a neviděli dobře na zrcadlo, měli křížem krážem na rtech či tvářích šrámy široké jako třífrankové mince, které cestou na čerstvém vzduchu ještě více zarudly a rozzářené, bílé, tučné obličejové posely sytější růžovými skvrnami.

Na radnici, půl míle od statku, se vydali pěšky a po obřadu v kostele se stejným způsobem vrátili zpět. Zpočátku se svatební průvod vlnil krajinou jako jednolitá barevná šerpa, ale na cestě klikatící se mezi zelenými poli se natáhl a rozdělil do několika skupin; lidé se dávali porůznu do hovoru a zaostávali. Úplně v čele kráčel šumař s houslemi ozdobenými pentlemi přivázanými ke šneku, za ním šli snoubenci, jejich rodiče a pak už bez daného pořadí všichni ostatní, úplně na konci se držely děti, othrávaly zvonky nezralého ovsa nebo si spolu hrály mimo dohled dospělých. Emma měla příliš dlouhé šaty, trochu je za sebou vlekla, a tak tu a tam zastavila, povytáhla si je a prsty v rukavičkách z nich vybírala tuhá, suchá stébla a kuličky bod-

láků; Charles zatím s prázdnýma rukama čekal, až s tím bude hotová. Otec Rouault měl na hlavě nový hedvábný klobouk, manžety černého obleku mu zahalovaly ruce až po nehty; nabídl rámě paní Bovaryové. Otec Bovary všemi okolo v hloubi duše pohrdal, přišel jednoduše oblečený v jednořadém redingotu vojenského střihu a hospodskými komplimenty zahrnoval mladou plavovlasou venkovanku. Celá rudá ho uctivě poslouchala a nevěděla, co říkat. Svatebčané si vyprávěli o všem možném, nebo se herdami do zad dostávali předem do ráže. A kdo nastražil uši, slyšel skřipky, které dál vyhrávaly v krajině. Když si šumař všiml, že svatebčané zůstali daleko za ním, zastavil, vydýchal se, pak dlouho mazal kalafunou smyčec, aby mu struny lépe vrzaly, a šel zase dál, zvedal a skláněl krk houslí sám sobě do rytmu a svou hrou plašil široko daleko všechny ptáčky.

Stůl prostřeli pod přístřeškem kolny. Na svatebčany už čekaly čtyři pečené roštěnce, šest mís zadělávaného kuřecího se zeleninou, dušené telecí, tři kýty a uprostřed všeho trůnilo krásné pečené sele obložené čtyřmi jitrnicemi se šťovíkem. V rozích stály karafy s pálenkou, sladký cidre v láhvích hustě pěníl podél zátek a všechny sklenice byly předem až po okraj naplněné vínem. Při každém drcnutí do stolu se roztrásl žloutkový krém v širokých mísách, na jehož vyhlazeném povrchu byly z čokoládové rýže vyvedené monogramy novomanželů. Koláče a nugát objednali u cukráře až z Yvetotu. Byl v kraji nový, a tak si dal hodně záležet – při dezertu osobně přinesl patrový dort, který způsobil malé pozdvižení. Základ tvořil chrám z tuhého modrého papíru s portikem,²⁶ kolonádami a sádrovými soškami v nikách posetých hvězdičkami z pozlaceného papíru; druhé patro ve tvaru hradní věže ze savojského piškotu bylo obehnané tenkými hradbami z kousků kandované andělíky, mandlí, rozinek a dílků pomeranče; úplně

nahore se rozprostírala zelená louka se skalami, s jezírky ze zavařeniny, po nichž pluly lodičky ze skořápek lískových oříšků, a s malým amorkem na čokoládové houpačce, jejíž sloupky byly místo ozdobných koulí zakončené dvěma skutečnými růžovými poupaty.

Hodovalo se až do večera. Koho unavilo dlouhé sezení, mohl se projít po dvoře nebo si zahrát ve stodole špunty²⁷ a zase se vrátit ke stolu. Několik hodovníků u něj nakonec s hlasitým chrápáním usnulo. S kávou ale všichni ožili, dali se do zpěvu, předháněli se v siláckých kouscích, nosili závaží, podlézali vlastní palec,²⁸ snažili se rameny vzepřít káru, vyprávěli košilaté vtipy, dávali si hubičky s dámami. Když večer došlo na odjezd, koně přežrané k prasknutí ovšem se jen neradi nechávali zapřahat, vyhazovali, vzpínali se, trhali postroje, pánové se smáli nebo láteřili a celou noc pak za měsíčního svitu po všech cestách v kraji uhaněly vozy, koně v trysku je táhli přes výmoly a rigoly, přeskakovali metry kamení, letěli od náspu k náspu a ženy se za jízdy vykláněly ve snaze popadnout opratě.

Kdo zůstal v Bertaux, strávil noc popíjením v kuchyni. Děti si ustlaly pod lavicemi.

Novomanželka snažně prosila otce, aby byla ušetřena obvyklých legráček. Jenže jeden z bratranců, obchodník s mořskými rybami (jako svatební dar přinesl dva mořské jazyky), už začal ústy prskat vodu přes klíčovou díрку; otec Rouault přispěchal akorát včas, aby mu v tom zabránil a vysvětlil, že kvůli váženému postavení jeho zete nepřicházejí podobné nepřístojnosti v úvahu. Bratranec se takovému důvodu podřídil jen s nevolí. V duchu otce Rouaulta obvinil z velkopanského chování a odebral se do kouta za dalšími čtyřmi nebo pěti svatebčany, na které při hostině náhodou vyšlo pár flaks, a taky měli pocit, že je o ně špatně postaráno, šeptem spílali hostiteli a v zastřených narážkách mu přáli, ať zkrachuje.

Pani Bovaryová starší za celý den nepronela ani slovo. Neporadili se s ní ohledně snašiných svatebních šatů ani při sestavování slavnostní tabule. Brzy se vytratila. Její manžel, místo aby šel s ní, si poslal do Saint-Victor pro doutníky a kouřil až do rána. Pil u toho grog z třešňovice, u společnosti tím ještě stoupl na vážnosti, neboť podobnou kombinaci nikdo neznal.

Charles nebyl velký taškář, a tak při veselce nezářil. Na špičkování, slovní hříčky, dvojsmysly, lichotivé a rozjařené poznámky – každý považoval za povinnost ho jimi zahrnovat už od polévky –, reagoval jen neslaně nemastně.

Zato druhý den byl jako vyměněný. Působil dojmem, že o panenství přišel on, zatímco novomanželka na sobě nedávala znát nic, z čeho by se dalo cokoli usuzovat. Ani ti nejbystřejší pozorovatelé si nevěděli rady, a když kolem nich prošla, zkoumali ji s vypětím všech duševních sil. To Charles nic nezakrýval. Oslovoval ji ženo má, tykal jí, každého se na ni vyptával, neustále se po ní sháněl a každou chvíli si ji odváděl na dvůr; mezi stromy pak bylo vidět, jak si ji v dálce vede s rukou kolem pasu, jak se k ní za chůze sklání, jak jí tiskne hlavu k živůtku.

Dva dny po svatbě novomanželé odjeli. Charles se nemohl déle zdržet kvůli pacientům. Otec Rouault je nechal odvézt ve své kolesce a sám s nimi jel až do Vassonville. Tam dceru naposledy políbil, vystoupil a vydal se pěšky domů. Asi po stovce kroků se zastavil a při pohledu na oblak zvířeného prachu za koleskou mizející v dálce si zhluboka povzdechl. Vzpomněl si na vlastní svatbu, na svoje mládí, na první těhotenství své ženy... i on byl nadmíru veselý, když si ji odvázel od tchána k sobě domů, seděla za ním na koni, ten cupital ve sněhu, bylo kolem Vánoc, krajina celá zbělela; držela se ho jednou rukou, na druhém předloktí měla zavěšený košík, dlouhé stuhy v jejím tradičním cauxském účesu vlály ve větru, sem tam se mu otřely o rty,

a když se ohlédl, viděl kousíček od sebe, hned za svým ramenem její růžovou tvářičku, mlčky se usmívající zpod zlatého štítku na čepici. Chvillemi mu pro zahřátí zasouvala zkřehlé ruce pod kabát. Jak už je to dávno! Jejich synovi bude třicet! Ještě jednou se ohlédl, ale silnice byla pustá. Cítil se smutně jako dům bez nábytku, v hlavě zatemněné výpary z nedávného hodování se mu vzpomínky plné něhy prolínaly s černými myšlenkami, zachtělo se mu jít oklikou kolem kostela, ale dostal strach, že při pohledu na něj bude ještě smutnější, a tak šel rovnou domů.

Pan a paní Bovaryovi přijeli do Tostes kolem šesté. Sou-
sedé v oknech vyhlíželi novou manželku svého lékaře.

Přivítala je stará služka, omluvila se, že večere ještě není hotová, a nové paní navrhla, ať si zatím prohlédne svůj dům.

V

Cihlové průčelí přesně zařezávalo s ulicí, nebo spíš silnicí. Na věšáku hned za dveřmi visel kabát s úzkým límcem, uzda a černá kožená čepice, v rohu na podlaze se povalovaly zabláčené kamaše. Vpravo se vcházelo do obytné místnosti, která zároveň sloužila jako jídelna. Kanárkově žlutá tapeta, pod stropem zvýrazněná girlandou bledých květů, povlávala na špatně vypnuté osnově, před okny se překrývaly zatažené závěsy z bílého kalika²⁹ obroubené červenou lemovkou a na úzké římse krbu se mezi dvěma svícny z plátovaného stříbra s oválnými stínidly skvěly hodiny s Hippokratovou hlavou. Na konci chodby měl Charles ordinaci, přibližně šest kroků širokou místnůstku se stolem, třemi židlemi a kancelářským křeslem. Na šesti policích knihovny z jedlového dřeva byly, kromě několika dalších knih, vyrovnané jen samé svazky *Slovníku lékařských věd*, sice dosud nerozřezané, avšak se značně poškozenými hřbety po mnoha prodejích, kterými celý soubor prošel. Přes stěnu tam byla cítit jíška z kuchyně, v té bylo zase slyšet kašel a stesky nemocných. Za ordinací se ještě nacházela velká neutržovaná místnost s pecí a dveřmi vedoucími na dvůr se stájí; využívala se jako dřevník, spižirna a odkladiště starého harampádí, prázdných sudů, rozbitého zahradního nářadí a spousty dalších věcí pokrytých silnou vrstvou prachu, jejichž původní účel by nikdo neuhádl.